

stati čitati, čak ja s tim pod klupu i opet nastavim, a fra Rade će mi: *“daj mi to!”*, a odmah po tom *“na ploču!”*. Ja na ploči prazan jer mi je prije matematiku predavao fra Martin, koji je govorio: *“vi nećete ići na tehničke fakultete, vama ne treba matematika; ‘ajte k’vragu”*, što je bila njegova uzrečica kao potvrda onoga što treba ignorirati. Fra Rade mi poslije vrati knjigu, no i pozvao me i izgrdio: *“zašto ne učiš matematiku?”*, a ja ću: *“e to je meni nedokučivo, ja to ne mogu nadoknaditi (stignuti) i gotova stvar”*, a on će: *“morate stignuti inače nećete proći!”* Nakon toga imali mi zadaću, bila vraški teška. Pok. Mikulić i ja nismo ništa izradili, no dogovorili smo se otići k’njemu u sobu provaliti i ispraviti zadatke, što nam je i uspjelo. Našli mi otvorenu sobu, bez njega i ispravili, a kada je bio ispravak, njemu se doduše čudnim činilo naše rješenje, čak je i pitao, no dakako mi nismo sebe odali. (J.Du.)

Fra Arhanđeo (Nikola) Nuić

rođen 1896. u Drinovcima. Školovanje započeo u rodnom selu. Nastavio u Širokom Brijegu i u Mostaru. Studirao u Beču i Parizu. Doktorirao 1923. u Beču teologiju. Klasične jezike diplomirao na Filozofskom fakultetu u Parizu 1927. Profesor je grčkog, latinskog, francuskog i njemačkog jezika u Širokom Brijegu sve do svoje nasilne smrti.

Prema ocjenama njegovih đaka bio je i ostao fin, odgojen istančana ukusa, umjetnik, inteligentan, orator, glazbeno obrazovan (tenor i glasovir). Đaci ga prozvaše “fra Rodjo”, a neki i “Ovčica Božja”. Izgledno: mršav ali ne kao kost i koža. Predvodio je Širokogriješke glazbenike. Svestrano naobražena osoba, a osim jezika u VIII razredu je predavao i umjetnost.

Držao je do sebe, pa čak i patio na vanjskom izgledu, kao i na efektima izgovorenih fraza. Očima i gestama tražio je odziv i priznanje da je njegov izričaj natprosječan, zapravo vrhunski. Čak mu je i hod bio u skladu sa životnom profesorskom manirom, gotovo graciozan. Šetajući s otvorenim brevijarom laganim hodom (nekada čak i u papučama) pazio bi na svaki svoj korak, no i na korak onih koji mu dolaze ususret, a koji bi trebali zapaziti njega i cijeniti ga. Dok su mu oči bile na brevijaru, i da mu ne bi pobjeglo, na prolazniku,

tražio bi i razlog za primjedbu, koju bi uvijek smatrao potrebnom. Ispovjednik je bio časnim sestrama u konviktu, a đaci bi znali kada on dolazi to obavljati, jer su ga dakako zapazili na drugoetažnom dijelu trijema kako se kreće prema kapelici gotovo nečujno, kao da mu je gibanje filmski režirano. Poslije bi svratio kod prefekata i u učionice konvikta (veliku i malu). Osim školskih angažmana bio bi omiljen kao voditelj duhovnih vježbi, uglavnom trodnevnih, pri čemu bi u konviktu bila grobna tišina, koju bi on prekinuo na kraju otpjevanom Schubertovom Ave Marijom. On bi ovu otpjevao zaista melodiozno, tenorski (gotovo mezzosopranski) korektno, te bi nam se činilo kao da stalno sve pjeva "u falsetu". (J.To.)

Osim opisa specifikuma "fra Rodje" koji je izrekao prethodni svjedok, i iz ocjena drugih svjedoka o svom profesoru, proizlazi silna "Rođina" obljubljenost i poštovanje u redovima đaka. O tome i drugi svjedoci (đaci) govore:

- Osim što mi je bio simpatičan kao profesor, divio sam se njegovoj europskoj naobrazbi. Bio je veliki intelektualac, novinar koji bi surađivao u više listova, a od ovih bi za uzvrat dobivao besplatne knjige i časopise, te dnevnu periodiku. Uvjet da piše za Hrvatsku reviju na francuskom je revno ispunjavao. Bavio se zaista intelektualnim radom, pratio je ne samo stanja u vjeri, nego i kulturi uopće. U društvu je bio veoma pristupačan, no ne i naivan. bio je vrlo ugodan čovjek. (L.Ko)
- Bio je profesor neosporne inteligencije. Znao bi se nekada i djetinjasto ponašati, razgovarao bi počesto i o drugom, a ne o svom predmetu. Na ispitima je bio strog. Kao profesor nije uvijek davao ono što je trebao. Kao svećenik bio je na svom mjestu (rekao je jedan strogo ga ocjenjujući njegov učenik).
- Bio je marljiv, no mislim i ne previše sposoban. No, marljivošću on je puno postigao, i ljudi bi ga lako prihvaćali. Lako se upoznao, pa je zbog toga više cijenjen nego je to zasluživao. Đaci bi mu zamjerali da bolje gleda one koji su bili bolje obučeni, te da je bio pristran. (V.Dg)
- Od njega kao profesora naučio sam više drugih stvari, negoli iz predmeta koji mi je predavao. Čak se činilo da svoj predmet ne voli. Svakog sata bi 5 do 15 minuta govorio o našem životu. Bio bi i često nervozan, jednog dana raspoložen, a drugog ne. Inače bio je vrlo osjećajna duša i pun znanja. Bio je pravičan, a u crkvi i propovijedi pravi svećenik. Dolazio bi redovito na zajedničke molitve i oficije. Bio je vrlo čuvstven, pun znanja, a znanje bi uvijek

htio prenijeti na nas. Volio je ljude i bio je dobar pučki propovjednik. (H.Si)

- Sjećam ga se samo kao dobrog propovjednika, po čemu je bio poznat. (M.Ju)
- Volio se malo ljepše obući, a više puta bi se služio i zrcalom (ja sam ga šišao) a on bi provjeravao da li je to dobro obavljeno. Držao je puno do sebe Držao je dobre pučke propovijedi. bio je vrlo inteligentan. (U.Lo)
- Za život se od njega naučilo više nego od drugih profesora, on je znao zaći u život, a to nam je koristilo. bio je malo nestalan, te kao predavač i nije bio baš sjajan. Mijenjao je raspoloženja. No, kao svećenik bio je pravičan, a politikom se nije bavio. **Kada bi se od nas zahtijevalo da se službeno u školi, prije nastave, pozdravljamo sa "spremni", on ne bi ulazeći u razred digao ruku, no procijedio bi kroz zube: hiper patridos (grčki) ili pro patria (latinski) dok bismo se mi "izderali" s "prothimoi", odnosno "parati", i to mu ne bi baš bilo drago.** On je bio upravo reprezentant onih fratara koji se nisu bavili politikom ili bilo čime nedopustivim. Kao profesor bio je na glasu kao bolji profesor, a naročito za one stvari koje je on htio naglasiti, te ih je žestoko i tumačio. Ponekad bi doduše ulagao manje truda, no onaj tko je htio od njega naučiti mogao je. Na Širokom Brijegu bi držao i pučke mise, a išao je i po župama. Znao se jako prilagoditi puku. U isto vrijeme bio je vrlo inteligentan, vrlo kulturan i naobražen, a govorio bi tako da bi ga puk rado slušao. **Čini mi se da je on nađen s brevijarom u rukama (u posljednjoj prostoriji skloništa).** (F.VI)
- Odavao mi je sliku strogog svećenika, osobito kada bi bio dežurni. (D.Be)
- Predavao mi je njemački, a taj jezik je znao približiti đaku, čak bi, koliko je to moguće sve pretvarao u pjesmu, odnosno štogod bi tako kazivao. I to ne na suhoparan način, nego je to sve "sjedalo". Bio je zadnji fratar koji je rekao misu prije pogibije na oltaru sv. Nikole, a kada je zapucalo, on je otišao u sakristiju, svukao se i sišao u podrum (tako reče očevdac događaja tih dana).
- Kada je fra Tadijina sestra došla u sklonište, ugledala je fra Arhanđelovu glavu kako stoji na jastučiću. Dolje da je bio izgorio, no da je glava ostala čitava, fra Borislav je također dolje izgorio, i da drži brevijar u ruci. Drugi su sasvim spaljeni. Uzeo sam foto aparat i to slikao, poslije je to fra Mirko Ćosić skicirao i dao u Provincijalat. (U.Lo)

- Ja sam doduše čuo inačicu da je on (fra Rodjo) ležao u onoj sobi nauznak, a da mu je ruka uz zatiljak. Kod njega da je ležao jedan drugi ili fra Tadija ili fra Dobroslav. Fra Borislav je ležao na stubištu. Naš Toša je pričao da mu se slila krv iz srca dolje u cipele, koje je on izuo, oprao i kasnije nosio, jer tada nije imao što nisiti. Eto jedne pojedinosti. Dakle, ova trojica su smaknuta posebno, a drugih devet je spaljeno. (najveći očevidac događaja)
- Moj otac veli, a to je i snimljeno magnetofonski (treba samo pronaći vrpču) da fra Nuić leži tako, a u oko mu se navukla paučina. Drugo što je snimljeno nisam upamtio. (V.Ko.)
- Fra Rodjo, kao pojava, jednostavno je bio primjetljiv. Jednom mi prekidamo igru (nogometa), te iziđemo na vrata, dočekasmo ga gdje on pođe na šetnju prema Mokrom, i priključimo se njemu sve dok bi smjeli, a onda bi nam on rekao "E, sada se vratite!". Meni je predavao latinski i to je bilo u stilu pjevanja. Samo radi njega znam milijun malih poslovice, koje je on uvijek sročio u pjesmu. bio je to užitak. Svi smo mu se divili. U razrednu knjigu on je upisivao i ono što je predavao i ono što je radio itd. Sada bi ga mogao oponašati, a oponašao sam i njegov rukopis, odnosno potpis, a potpisivao se s crtom gore, i onda fra Arhandeo Nuić. Puno godina se tako potpisivao. "To je naš Rodjo". Glede erudicije i edukacije, mislim da je bespredmetno o tome govoriti, jer svi su naši profesori studirali ili u Sorboni, ili Fribourgu, Beču, Gracu i dr. Fra Rodjo je bio utjelovljenje dobrote, mira i staloženosti. Otjerao bi bilo kakav strah. Znam da u mome razredu nije bilo đaka koji bi ga se bojao, a ocjene su nevažne. Kada bi on ulazio u razred, mi bismo s užitkom počeli moliti na latinskom, francuskom i na grčkom, a to smo činili prije početka svakog sata. Kako je on rodom iz Drinovaca, znao bi se ljeti zaletjeti u Imotski, a ja bih ga sreo i odveo mojoj mami i predstavio: "evo majko, to je moj profesor!" i nitko mi ne bi bio ravan uz taj poseban užitak. Kada sam kod prof. Vuletića polagao internu, bio sam peti po redu. Upitao me gdje sam završio gimnaziju? Odgovorio sam mu u Širokom Brijegu, i više me nije htio pitati, jer mu je bilo jasno zašto tako znam. Dodajem da je "Rodjo" utjelovljenje dobrote, zapravo sklonosti k' đacima, a to je bitno. Naši profesori su bili svi doktori osim fra Martina, filozofa i matematičara, no svi oni su se išli k njemu savjetovati, kada nešto ne bi znali. (F.Je)
- Taj čovjek je bio jedna od najistaknutijih osoba franjevačke hercegovačke Provincije. Bio je željan znanja, a imao je doktorate iz filozofije i klasika. Kao osoba bio je jedan od najpotpunijih kada se

sve skupa gleda. Izvanredno je svirao i pjevao. Jedini je znao i engleski, možda jedini Hercegovac. Za njega se govorilo "gori je pamet". Kada bi se trebalo što prevesti išlo bi se k' njemu, a ne u Mostar. Bio je nekoliko puta u Engleskoj, jer je bio željan znanja. Za njega se govorilo da jedino u Rusiji nije bio. Njega je sve zanimalo, jezik, kultura i sve drugo. Nadimak "Rodjo" dao mu je pokojni fra Viktor jer su bili komšije i rođaci. Znao je 5-6 jezika, imao je tragediju u obitelji. Nećak mu je jedan poginuo u Sloveniji, a s njim i njegov mlađi brat. Od drugog i trećeg brata poginuše još po jedan sin, pa je iz njihove kuće poginulo petorica Nuića, i nitko ne ostade, samo brat koji je studirao u Austriji, a i taj poslije rata ode u Braziliju. Dakle jedan jedini koji je živ iz kuće, a u kući nikoga. Kuća je bila viđenija, jedna od najpoznatijih. Jednom je taj Srećko putovao oko svijeta i došao u Dubrovnik, no nije htio dalje od carinske zone: "ne mogu kada se sjetim..." Naš fra Rodjo nije možda bio kalibra fra Rade, no druge njegove osobine su izvanredne. Bio je nevjerojatna osoba. (J. Si)

- Bio je govornik ne samo s propovjedaonice, nego i u učionici, zapravo on je jedan među onima za koje se može reći da je rođeni govornik. Njegov način ulijevanja znanja bio je poseban, njegov. S pok. fra Bubalom bi svirao na klaviru 4-ručno. Nama bi to odzvanjalo u ušima. U njegovom ocjenjivanju ne bi bilo jeftinoće. Morali ste znati za četiri da bi dobili tri, a ocjene nije bilo bez znanja. (J.Bu)
- Mi smo ga doživljavali kao čovjeka non plus ultra načitanosti. Imao je svojih "štosova" za učenje gramatike i padeža (onda ti ovaj njega "derne" i postane den). Ja sam mislio da je on oksfordski student. Naime, kada su se saveznici iskrkali kod Salerna blizu Napulja, mi smo priželjkivali da će to ponoviti i na našu obalu, te se mi brže bolje prihvatili (tajno) učenja engleskog, a početnicu smo nabavili od fra Rodje (poliglota), koji je cvao da nekome može pomoći. Cvao bi kada bi ga se posjetilo u sobi, koja je bila zapravo biblioteka, a on bi se hvalio kako je upravo dobio tu i tu knjigu, uglavnom najnoviju iz svijeta, a ne samo iz naše zemlje. Njemu se moglo uvijek obratiti, jer je bio čisti apolita, te bi se uzajamno razumjeli kada bi nešto od njega potražili. Valja se podsjetiti da je gimnazija tada bila postala "Kriegslazarett" i da se moralo diskretno postupati, ipak bez straha.

Bio je retorik velikog kalibra, bogat u mislima, primjerima, frazama. Čak je i uz običan razgovor i šetnje unosio poslovice, fraze, mimiku, pa i patetiku, i oponašao onoga o kome govori. Nas to

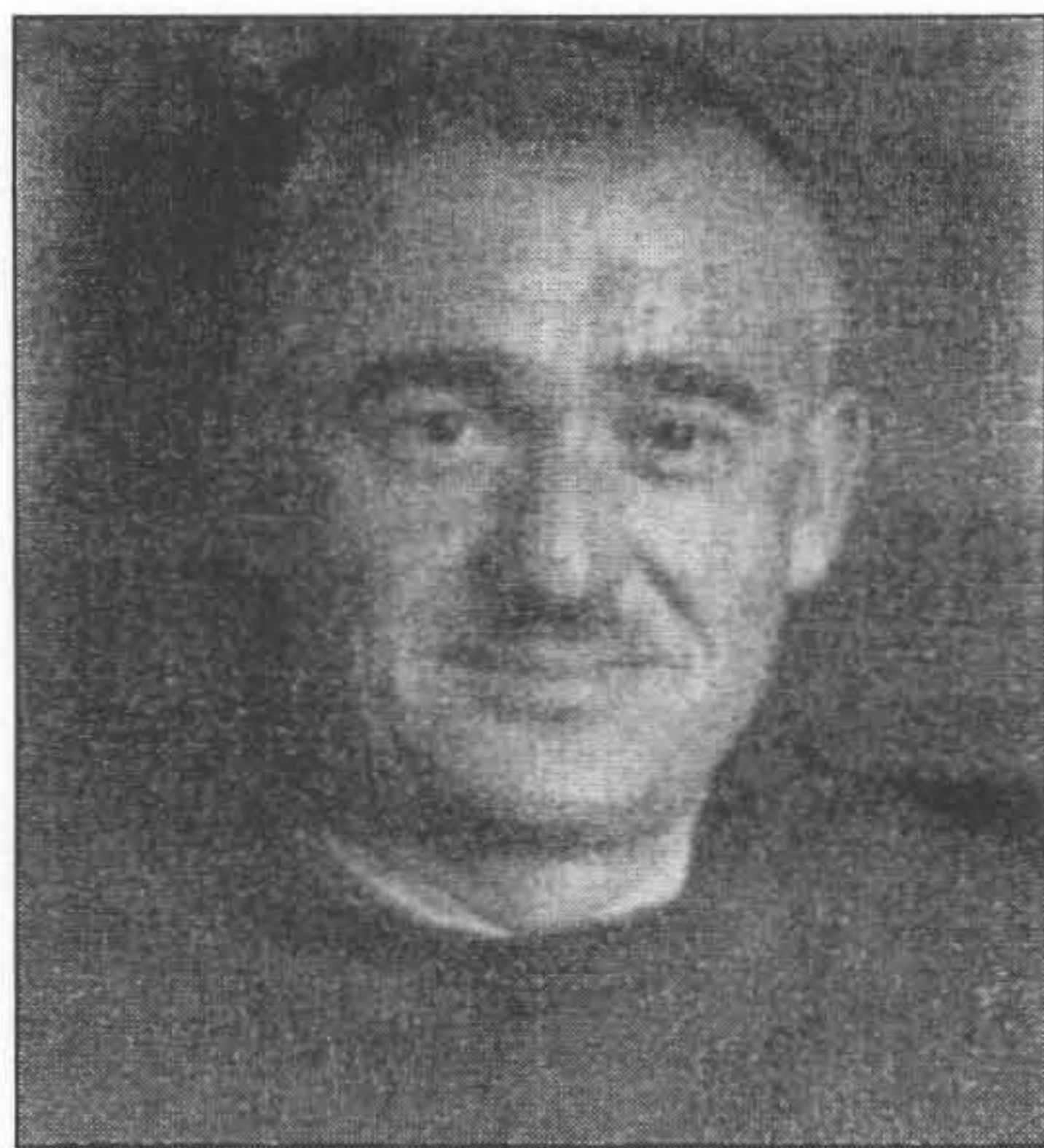
nije samo nasmijavalo, nego smo doživljavali kao obogaćivanje našeg izvanškolskog odgoja. Mislim da je on bio najsretniji kada bi ti mogao što pomoći ili dati. U stihovima bi govorio često. Primjerice, tako da je fra Dominiku odgovarao: "Dominiče, što se tebe tiče što tvoj Rodjo u razredu više". No znao bi nekada i neopravdano, možda čak samo stiha radi, odgalamiti, čak i nepravedno nekada napasti kojega đaka, koji bi mu se zamjerio, nekada svojim ponašanjem, te uzrokovao nastanak stiha "a što mi se zalizo: tikvan, bukvan, zvekan i" To je bilo onda kada je ovaj zaista prekomjerno upotrijebio (tada u modi) briljantin za kosu. Na duhovit način znao je opisati i osobu i događaj, ipak uvijek s nekim ciljem, i ne baš bez sveze. Bio je inventivan, snalažljiv i za trenutak bi stvorio vic sa smislom, pa još k' tome u stihu. U svemu je bio silan. Veselio bi se kada bi mu za velike praznike došli u sobu čestitati. Ono malo što je dobio smokava i sl, podijelio bi s nama, svojim čestitarima. (J.To)

- Pričao mi je Ivan Glavač, koji se zadesio kada su došli partizani, odbio je zahtjev jednog partizana da zgazi križ: "ja to ne mogu gaziti". Ovaj je nastavio "zgazi to ili ću te ubiti", a on uzvрати: "ne mogu, a vi ubijte!". Poslije toga ubili su ih sve. (J.Ši)
- Ljeti 1944. išao sam kod njega polagati grčki. Bilo nas je trojica, četvorica. Polagali mi pod nekakvim stablom, a povrh nas avioni lete prema sjeveru. Mi smo zapravo s njim samo razgovarali, i tako prođe naš ispit. (S.To)
- Bio je čovjek velike kulture, široke obrazovanosti, poliglot, rafinirana duha, izraza, osjećaja, pjesnička duša. Znao bi se šaliti kada se kod nekoga osjeća zamor, znao je naći anegdota a da nas pokrene i sve ponovno poteče. Utjecao je na generacije u posebnom smislu. Doslovni prijevod nije volio, ni u pisanju, niti izražavanju. Volio je slobodan prijevod, a pogađao bi pravi smisao onoga što je pročitao. Inače je bio jednostavan i pristupačan. Sve ono što nas je on naučio i danas znamo. (V.Ju)
- On je bio odgajatelj mladeži, a to je najbitnije. Dolazio bi sretan i zadovoljan, a to je najbitnije, i tu je bit škole i njega, koji je odgojio tako dobre dečke. (F.Je)
- Bio je izvan školskih obveza dobronamjerman, pažljiv prijatelj, gotovo da bi se u nevolji uvijek našao pri ruci. I danas čuvam pismo koje je napisao mojoj majci i hrabrio ju da lakše izvrši svoj zadatak. Mene i brata morala je naime školovati i odhraniti. Bilo je to u času kada smo brat i ja ostali bez oca, a naša majka bez supru-

žnika. Nije mu to bila obveza, no on je uvijek bio prijatelj u nevolji. (S.Sl.)

Fra Fabijan (Jakov) Paponja

rođen 1897. godine u Lipnu. Školo-
vanje započeo u rodnom mjestu, a redovito u Širokom Brijegu i u Mostaru. Studirao je u Innsbrucku i Ljubljani, gdje 1927. doktorira iz povijesti na filozofskom fakultetu. Ostatak života proveo je u Širokom Brijegu predavajući povijest i zemljopis. Od 1939. godine je upravitelj konvikta vanjskih đaka. Kao partizanski zarobljenik završio je mučeničkom smrću negdje na putu prema Splitu 8. veljače (ili kasnije) 1945. Za grob mu se ne zna. Osnivač je i voditelj "Seljačke kase" u Širokom Brijegu, voćar, peradar, gospodar (vodio ekonomiju).

Iz ocjena đaka proizlazi da se radi o čovjekoljubivom i plemenitom Franjinom bratu, ljubitelju prirode, radišnom, veoma sposobnom čovjeku, izvanrednom skrbniku duševnom i materijalnom, koji je zaista imao puno odlika nezaboravnih, te nije ni čudo da je gotovo svima ostao u uspomeni kao posjednik mnogih vrijednih značajki:

- Fizički je izvanredno razvijen i jak, no sa živom ljubavi prema svojim đacima.

Izgledno junačina, malo osoran, ali lijepog vladanja uz veliki ljudski osjećaj. (L.Ko)

- Ispod oblände grubljeg tjelesnog izgleda krila se plemenita duša. Silno pravedan, ne i pristupačan. (F.Bo)
- Potječe iz hajdučke loze, te nije bio imun na naslijeđe, što se očitovalo u odnosu prema meni, mislim jednom sam ja imao pravo, pa mi nije ostao u lijepoj uspomeni. (V.Dg)
- Zbog strogog izgleda izgledao je nekako natmuren, čak da se čovjek uplaši, a u stvari bio je jedna svilena duša. (njegov ministrant služimisa). (G.Ko)
- Nekada se činio naprasit, a nekada ga na ranu stavit, nekada plamen a uvijek bi držao đaka na oku kako se ponaša, ne samo u školi nego i vani (jedan bivši đak inače strog u ocjenjivanju profesora)

NADŽIVJELI SVOJE UČITELJE I SVJEDOČE O NJIMA

Marko Zeljko

Jure Leko

fra Dionizije Lasić

Ivan Šimić

fra Vinko Dragičević

fra Bazilije Pandžić

Ćiril Kos

Ivan Vitik

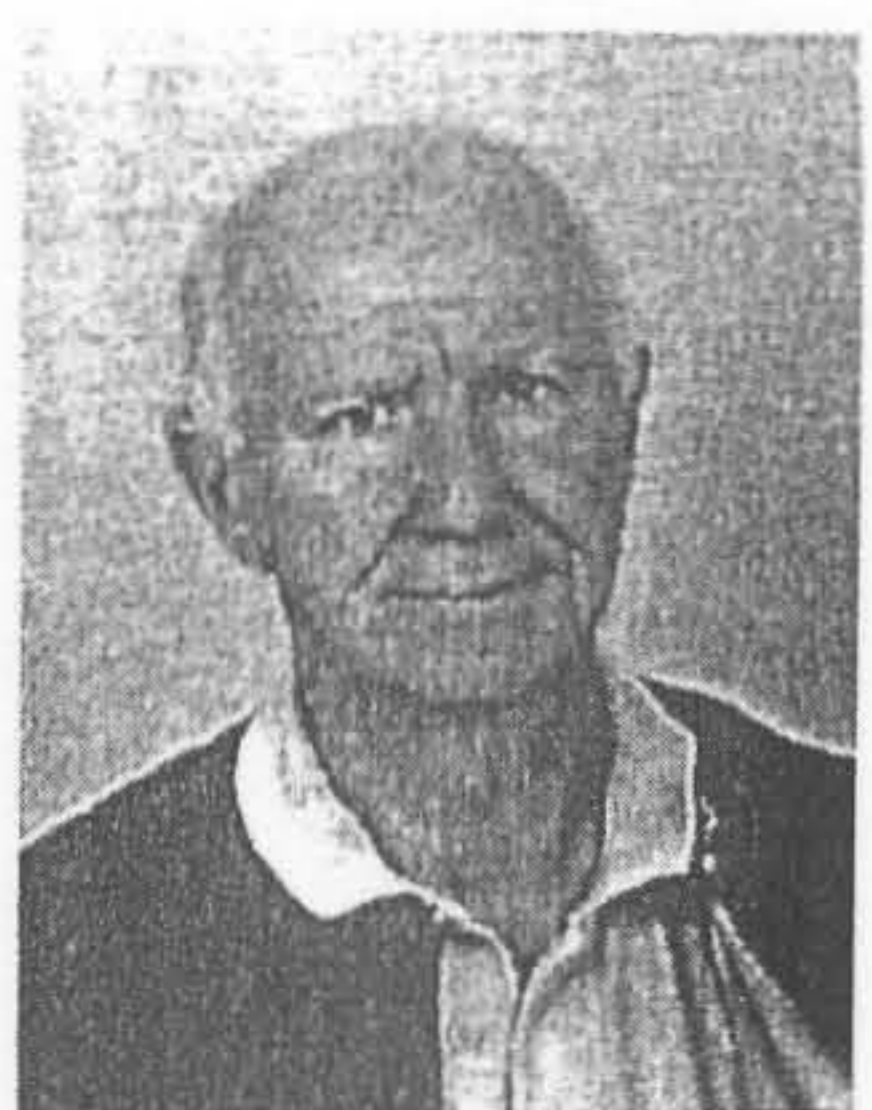
Ivan Božić

Jozo Dugandžić

Matko Grgurević

Boris Ivanišević

Ivan Kustić

fra Umberto Lončar

fra Ljudevit Rupčić

Vinko Jurčić

Frane Jelavić

Svevlad Slamnig

Jerko Artuković

Ante Damić

Mile Boras

Grgo Kolobarić

Stanko Leko

Franjo Boras

fra Marko
Dragičević

David Mandić

Jozo Šaravanja

Jozo Tomašević

Slavko Tomić

Franjo Vukšić

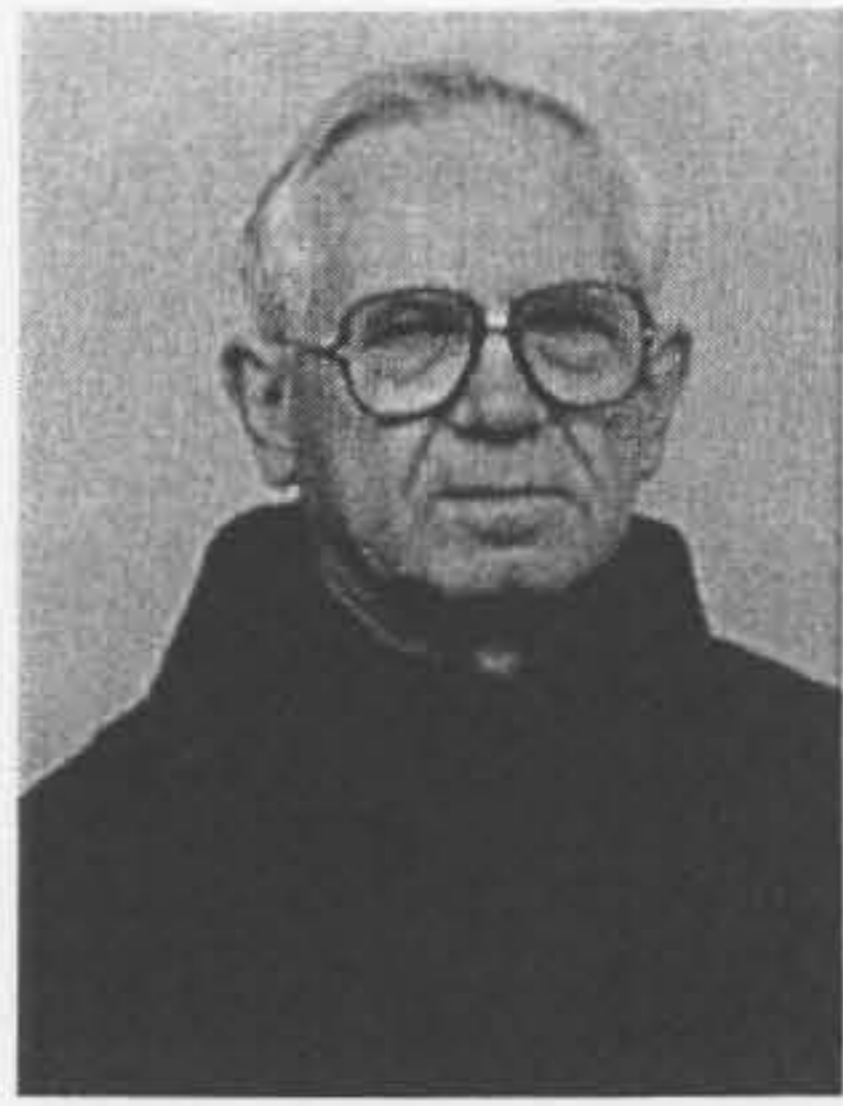
Karlo Kutle

fra Dobroslav Begić

Franjo Zagoričnik

fra Leonard Oreč

Berislav Topić

Drago Šušak

Zlatan Tavzes

Tomislav Zovko

Jozo Tomašević - Koška

ISTINA O UBIJENOJ GIMNAZIJI

